

ВАЛЕНТИН МИКОЛАЙОВИЧ ІЗОТОВ  
ПРО БОЛГАРСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ  
ІНСТРУМЕНТИ В ПІВНІЧНОМУ ПРИАЗОВ'І

В. М. Ізотов. Болгарские народные музыкальные инструменты в Северном Приазовье. – Бердянськ-Запоріжжя, 2005 р. – 170 с.

Музичний інструмент у традиційній народній культурі відіграє важливу роль, оскільки є одним з найдавніших виражальних засобів людини. За його сприяння людина спілкується з навколишнім середовищем, природою, іншими людьми, з потойбіччям, висловлює свої почуття, погляди на світ тощо. Музичний інструмент бере участь чи не в усіх особливих моментах життя як людини, так і суспільства: різноманітні святкування та обрядові дії, розваги, супровід праці. Саме тому дослідження його ролі в культурі дасть змогу значно повніше представити відносини ЛЮДИНА–КУЛЬТУРА та ЛЮДИНА–СВІТ.

Серед українських етномузикологів та фольклористів, що цікавилися народними музичними інструментами, звертають на себе увагу праці Валентина Миколайовича Ізотова. Свою музичну діяльність він розпочав як вихованець Бердянської музичної школи та музичного училища. Його наставником був видатний композитор і педагог Д. Кабалевський. В. М. Ізотов заочно закінчив інститут культури. Протягом усього свого життя Валентин Миколайович займався вивченням і дослідженням болгарського фольклору, а також збиранням болгарських народних музичних інструментів. Високої оцінки заслуговують польові дослідження В. Ізотова. Він об'їздив болгарські села Приазов'я, прослухав і записав понад 200 народних пісень різних жанрів, а також підготував до друку збірку. У селі Трояни створив болгарський хор, слава про який дійшла і до Болгарії.

Особливе місце в діяльності вченого займають болгарські народні музичні інструменти. У журналі «Народна творчість та етнографія» вийшла друком його стаття, присвячена традиційному болгарському інструментові, нині настільки рідкісному, що мало хто з болгар-переселенців чув про нього, а саме «г а й д і». Не менш цікавою є стаття Валентина Миколайовича про «к а в а л», опублікована в болгарській газеті «Роден край». Автор зауважує, що кавал – найбільш оспіваний музичний інструмент у болгарській народній пісні:

Кавал свири на поляна,  
На поляна, край горица.  
Млада, хубава Стояна  
Търчи с менци за водица...

Валентин Миколайович звертає увагу на цікавий епітет – «м е д е н к а в а л». Він вважає, що це можна пояснити, якщо звернутися до питання виготовлення цього інструменту. А саме, хоч кавал і виготовляли з дерева, але обидва його кінці укріплювали за допомогою кілець зі шкіри або з міді. У статті автор описує своє враження від вперше почутого звуку кавала 1974 року в с. Зеленівка (Запорізька обл.), на якому грав майстер Петро Васильович Войников. Окрім кавала, Петро Васильович грав також на гайді, яку теж зробив власноруч. Спількування Валентина Миколайовича Ізотова з музикантами та майстрами дало йому можливість якнайкраще ознайомитися з традиційними болгарськими музичними інструментами й осягнути сутність кожного з них. У статті «Кавал – български народен инструмент» автор зауважує, що виготовляли кавал, як і грали на ньому, вівчарі.

Захоплення народною культурою болгар-переселенців, зокрема піснями та народними інструментами, синтезувалися у фундаментальну монографію В. М. Ізотова «Болгарские народные музыкальные инструменты в Северном Приазовье» (2005), на яку зафіксовано ряд позитивних друкованих

відзвівів (наприклад, Шумада Н. С. Північне Приазов'я у записах і дослідженнях В. М. Ізотова). На початку праці подано загальні відомості з історії болгарського народу й короткі огляди про музичні інструменти та їхнє походження, що дає змогу сприйняти матеріал навіть читачам, необізнаним з болгарською культурою. Автор детально розглядає традиційні болгарські народні музичні інструменти усіх груп, звертаючи увагу на особу виконавця та призначення кожного інструмента. Деяким інструментам, таким як «свирка», «кавал», «гайда», «гадулка – кеменче», «цидулка» та ударним, присвячено окремі розділи, що збагачують фактичним матеріалом слов'янську музичну фольклористику. Особливу увагу приділено таким аспектам:

- походження інструмента;
- чи інструмент є автентичним, чи запозиченим;
- перші письмові свідчення про інструмент, матеріали археологічних розкопок, іконографія;
- матеріал та особливості виготовлення інструмента;
- опис частин інструмента, стрій та діапазон;
- оздоблення;
- різновиди інструмента;
- чи має аналоги у світі;
- у поєднанні з якими інструментами використовується;
- хто виконавець;
- його репертуар;
- слухацька аудиторія;
- згадки про інструменти в текстах народних пісень;
- згадки про інструментальний супровід при виконанні народних пісень;
- де сьогодні використовуються болгарські народні музичні інструменти;
- які майстри зараз виготовляють болгарські народні музичні інструменти в Північному Приазов'ї.

Не менш важливим є те, що автор наводить інваріантні назви інструментів (напр., гадулка – кепенче), що вживаються в різних регіонах, а також подає паралелі подібних музичних інструментів інших народів (українців, росіян, татар, башкирів, албанців, туркменів, кавказьких народів, румун, уторців тощо).

В. Ізотов наприкінці кожного розділу подає нотні приклади характерних творів для цих інструментів. Текст книги багатий ілюстраціями, що дає можливість навіть недосвідченому в цій галузі читачеві зрозуміти особливості кожного інструмента, а саме: який він має вигляд, який за розміром, як його зберігають тощо. Монографія Валентина Миколайовича сповнена прикладами вербального фольклорного тексту, де згадується музичний інструмент, що дає змогу використати дану роботу також і в етнолінгвістичних дослідженнях. Важливо також, що кожен зразок паспортизовано, тобто зазначено не тільки прізвище виконавця, а й детально описаний побут та умови виконання.

Автор подає й ширші відомості про культурне життя болгар-переселенців у Північному Приазов'ї, а саме – розповідає про будинки культури, які гуртки там діють, які є ансамблі та оркестри, їхній склад, репертуар тощо.

Дане дослідження є актуальним, оскільки охоплює весь спектр побутування болгарських народних музичних інструментів у Північному Приазов'ї, а також містить вичерпні відомості про інструменти цілого регіону. Воно буде корисним як музикознавцям, так і славістам-фольклористам, а також усім, хто цікавиться культурою болгарської діаспори в Україні.